

Розділ 4

ВЛАСНЕ ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ (ESDI)

Розвиток ESDI

Співпраця між НАТО і ЗЄС

Відносини між НАТО і ЄС

ВЛАСНЕ ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ (ESDI)

Розвиток ESDI

Альянс вважає за необхідне посилити свій європейських елемент через розвиток ефективної власне Європейської системи безпеки і оборони (ESDI), яка могла б задовольнити вимоги європейців і водночас підсилила безпеку Альянсу. Беручи на себе більшу відповідальність за власну безпеку, європейські країни - члени НАТО допомагають розвинути міцніший і краще збалансований трансатлантичний зв'язок, який підсилить Альянс в цілому.

Відповідно на зустрічі у Вашингтоні у квітні 1999 року глави держав та урядів країн - членів Альянсу схвалили роботу з подальшого розвитку власне Європейської системи безпеки і оборони. Було розпочато обговорення ряду специфічних питань, а саме:

- засоби забезпечення ефективних взаємних консультацій, співпраці і гласності між Європейським Союзом (ЄС) і Альянсом, які ґрунтувались би на механізмах, що існують між НАТО і Західноєвропейським Союзом (ЗЄС);
- участь європейських членів Альянсу, які не входять до ЄС;
- практичні можливості доступу ЄС до планувальних можливостей НАТО, а також до ресурсів і потужностей Альянсу.

Важливим елементом розвитку ESDI є посилення європейської військової потужності. Ініціатива з обороноздатності Альянсу (DCI), започаткована у Вашингтоні, спрямована на забезпечення ефективності майбутніх багатонаціональних операцій при виконанні будь-яких місій НАТО і відіграватиме вирішальну роль в цьому процесі. Завдання DCI і зусилля ЄС з посилення європейської обороноздатності взаємно доповнюють одні одних.

Наступні принципи, що становлять основу майбутньої роботи над ESDI, були визначені на Вашингтонському саміті та подальших засіданнях:

- Альянс визнає наміри Європейського Союзу бути здатним до самостійних дій і приймати рішення та ухвалювати військові заходи в разі, коли Альянс в цілому не задіяний до цього.

- В міру розвитку цього процесу НАТО і ЄС повинні забезпечити ефективні взаємні консультації, співпрацю і гласність на основі механізмів, які існують між НАТО і ЗЄС.
- Керівництво НАТО вітало рішення країн - членів ЄС та інших європейських членів Альянсу здійснити необхідні кроки з посилення своєї обороноздатності, особливо з огляду на нові місії, і уникаючи зайвого дублювання.
- Першочергове значення надається якомого повному залученню європейських членів Альянсу, які не входять до ЄС, до операцій з врегулювання кризових ситуацій під проводом ЄС на основі існуючих процедур консультацій з ЗЄС, зважаючи на заінтересованість Канади в участі у таких операціях за відповідних умов.
- Рішення, прийняті в Берліні в 1996 році, зокрема концепція застосування відокремлених, але не окремих ресурсів та сил НАТО для операцій під проводом ЗЄС, мають виконуватись і розвиватись.

Робота над цими процедурами, в яких мають бути взяті до уваги вимоги до операцій НАТО і єдність її командної структури, пов'язана з такими питаннями:

- надання ЄС доступу до планувальних можливостей НАТО, які спроможні допомогти у військовому плануванні операцій під проводом ЄС;
- забезпечення передання в розпорядження ЄС для застосування в операціях під проводом ЄС попередньо визначених сил і спільних ресурсів НАТО;
- ідентифікація різних варіантів європейського управління операціями під проводом ЄС і подальша розробка ролі заступника Верховного головнокомандувача об'єднаних сил НАТО в Європі, який має активно і повною мірою перебрати на себе відповідальність за європейські операції;
- подальша адаптація системи оборонного планування НАТО до повнішого охоплення питання надання сил для проведення операцій під проводом НАТО.

На початку 90-х років багато хто в Європі і Північній Америці зрозумів, що вже час переглянути баланс відносин між сторонами по обидва боки

Атлантики, а європейським країнам-членам здійснити конкретні кроки з метою перебрати на себе більше відповідальності за спільну безпеку і оборону. Європейські країни розпочали процес забезпечення власне європейської військової потужності без дублювання структур управління, планувальних штабів і військових ресурсів та сил, що вже є в розпорядженні НАТО, водночас посилюючи свій внесок в місії та заходи Альянсу. Такий підхід відповідає бажанню європейців розвивати спільну зовнішню політику і політику в галузі безпеки, а також необхідності збалансованого партнерства між північноамериканськими та європейськими країнами - членами Альянсу.

Посилення власне Європейської системи безпеки та оборони (ESDI) стало невід'ємною частиною адаптації політичних та військових структур НАТО. Водночас вона є важливим елементом розвитку Європейського Союзу (ЄС). Обидва процеси відбуваються на ґрунті Маастрихтського, 1991 р., та Амстердамського, 1997 р., договорів Європейського Союзу та відповідних декларацій Західноєвропейського Союзу, а також рішень, прийнятих Альянсом на Лондонському, 1990 р., Брюссельському, 1994 р., Мадридському, 1997 р., Вашингтонському, 1999 р. самітах, а також на засіданнях міністрів країн - членів НАТО.

У Договорі Європейського Союзу, який був підписаний у грудні 1991 року в Маастрихті й набував чинності 1 листопада 1993 року, керівники Європейського Співтовариства погодилися розвивати спільну зовнішню політику і політику в галузі безпеки (CFSP), *“що включає формування спільної оборонної політики, яка з часом може привести до створення спільної оборони”*. Ця угода містила посилання на Західноєвропейський Союз (ЗЄС) як на невід'ємну частину розвитку Європейського Союзу, який було створено Договором. Вона пропонує самому ЗЄС ретельно готувати і втілювати рішення, а також здійснювати заходи Європейського Союзу, які мають оборонне значення. На засіданні ЗЄС, яке відбулося в Маастрихті в грудні 1991 р. паралельно із засіданням Європейської Ради, країни - члени ЗЄС оприлюднили заяву, в якій вони погодилися з необхідністю розвивати власне Європейську систему безпеки і оборони та підвищувати відповідальність європейців за оборонні справи.

У січні 1994 року глави держав та урядів країн-членів НАТО вітали набуття Маастрихтським договором чинності і створення Європейського Союзу як засобу підсилення європейського елемента Альянсу, який дасть змогу європейським членам НАТО робити більш вагомий внесок у безпеку усіх членів НАТО. Вони ще раз наголосили на тому, що Альянс є важливим форумом для проведення консультацій між його членами, а також засобом узгодження політики з огляду на відповідальність за безпеку і оборону союзників, яку несуть учасники згідно з Вашингтонським

договором. Вони також схвалили зростаюче тісне співробітництво між НАТО і Західноєвропейським Союзом, що ґрунтується на засадах узгоджених принципів взаємодоповнення і прозорості. Вони оголосили, що готові надати ЗЄС доступ до ресурсів НАТО за умов консультацій у Північноатлантичній раді для проведення європейськими членами Альянсу операцій під проводом ЗЄС в рамках реалізації їхньої спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Глави держав та урядів країн - членів НАТО запропонували Північноатлантичній раді вивчити можливості розвитку та адаптації політичних і військових структур Альянсу з метою досягнення трьох цілей: виконувати місії Альянсу, зокрема миротворчі, більш ефективно і гнучко; вдосконалити співпрацю з ЗЄС; відобразити власне Європейську систему безпеки і оборони, що розвивається. В межах цього процесу була розроблена концепція Багатонаціональних об'єднаних оперативнотактичних сил (БООТС). Концепція БООТС, описана у розділі 12, спрямована на забезпечення більшої оперативної гнучкості, а також на більш швидке і мобільне розгортання сил, необхідних для виконання нових вимог до всіх місій Альянсу. Серед іншого, вона має забезпечити відокремлювані, але не окремі військові ресурси для використання їх ЗЄС.

На засіданнях у Берліні та Брюсселі в червні 1996 року міністри закордонних справ та оборони країн - членів НАТО вирішили, що власне Європейська система безпеки та оборони має розбудовуватись у межах НАТО як важлива складова частина процесу внутрішньої адаптації Альянсу, що триває. Це дасть змогу усім європейським членам Альянсу робити більш вагомий спільний внесок в місію і діяльність Організації, що буде виявом їхньої спільної відповідальності. Це дасть змогу їм в разі необхідності діяти самостійно та підсилить трансатлантичне партнерство. Використовуючи повною мірою переваги концепції БООТС, посилена власне Європейська система безпеки та оборони ґрунтуватиметься на здорових військових принципах, підтриманих відповідним військовим плануванням, і дасть змогу створити єдині та ефективні збройні сили, спроможні діяти за умов політичного контролю і стратегічного керівництва з боку ЗЄС.

На Мадридському саміті у липні 1997 року глави держав та урядів країн - членів НАТО схвалили важливі кроки, зроблені в напрямі створення власне Європейської системи безпеки і оборони в межах Альянсу. Північноатлантичній раді на постійній сесії було запропоновано спільно з ЗЄС якнайшвидше завершити роботу в цій галузі.

СПІВПРАЦЯ МІЖ НАТО І ЗЄС

У результаті цих рішень щодо розвитку власне Європейської системи безпеки і оборони були визначені відповідні організаційні заходи в рамках адаптації Альянсу з тим, щоб забезпечити всіляку підтримку операцій під проводом ЗЄС з боку НАТО. До них увійшли:

- врахування вимог ЗЄС у нових процедурах оборонного планування НАТО, спрямованого на розвиток збройних сил та їх потужності. (ЗЄС почав брати участь у процесі оборонного планування НАТО в 1997 році, зробивши свій внесок у Рекомендації засідання на рівні міністрів 1997 року (див. розділ 7);
- впровадження процедур обліку ресурсів та потужностей НАТО, по які може звернутися ЗЄС за згодою Північноатлантичної ради;
- створення багатонаціональних європейських командних структур в НАТО, які можуть бути використані для підготовки, забезпечення, керівництва та проведення операцій за політичного контролю і стратегічного управління ЗЄС. Згідно з цими положеннями заступник Верховного головнокомандувача об'єднаних сил в Європі (заступник SACEUR) отримує особливу роль як у звичайні часи, так і під час операцій під проводом ЗЄС стосовно підрозділів, що передаються в розпорядження ЗЄС;
- досягнення угод щодо консультацій та обміну інформацією для забезпечення необхідної координації протягом проведення операцій під проводом ЗЄС за підтримки НАТО;
- розробка військових планів та проведення навчань з метою підготовки до показових місій ЗЄС.

На практиці ці положення означатимуть, що в разі виникнення кризи, в яку ЗЄС вирішить втрутитися (а Альянс - утриматись), він звернеться до Альянсу за допомогою ресурсами та потужностями, з можливим використанням штабів БООТС, для проведення операцій під власним політичним контролем і стратегічним управлінням.

Ресурси можуть надаватися Північноатлантичною радою в розпорядження ЗЄС, виходячи з конкретних обставин. Умови їх передачі в розпорядження ЗЄС, нагляд за їх використанням, а також повернення або відкликання мають бути визначені у спеціальній угоді між двома організаціями. Протягом операції НАТО спостерігатиме за використанням своїх ресурсів, а на політичному рівні між нею і ЗЄС буде підтримуватись постійний зв'язок. Європейські командувачі з командної структури НАТО будуть призначатися для виконання обов'язків під політичним контролем

ЗЄС. Ресурси мають бути повернені НАТО по закінченні операції або на вимогу. Протягом усієї операції, зокрема підготовчого етапу, НАТО буде проводити тісні консультації із ЗЄС.

На Кельнському саміті ЄС у червні 1999 року були прийняті рішення про надання ЄС засобів і можливостей для розбудови Спільної європейської політики в галузі безпеки і оборони (ESDP). За цими рішеннями роль ЗЄС в розбудові власне Європейської системи безпеки і оборони поступово переходить до Європейського Союзу.

Тим часом НАТО продовжувало працювати з ЗЄС над завершенням і впровадженням домовленостей із сприяння співпраці між двома організаціями у разі проведення операції з врегулювання кризової ситуації під проводом ЗЄС, яка використовуватиме сили і ресурси НАТО. Була виконана подальша робота з вдосконалення домовленостей про використання таких ресурсів і для обміну інформацією. Проведені спільні випробування та оцінка процедур. У лютому 2000 року були проведені спільні навчання НАТО і ЗЄС з врегулювання кризових ситуацій. На засіданні в Марселі в листопаді 2000 року міністри країн - членів ЗЄС вирішили призупинити механізм рутинних консультацій між НАТО і ЗЄС, окрім тих, що можуть бути необхідні під час перехідного періоду.

Відносини між НАТО і ЄС

Гельсінська нарада Ради Європейського Союзу, яка мала місце в грудні 1999 року, визначила "Головну ціль" для країн - членів ЄС щодо їх можливостей здійснювати операції з врегулювання кризових ситуацій. Мета полягає у наданні ЄС можливості розгорнути до 2003 року і утримувати протягом принаймні одного року збройні сили в кількості до 60 000 вояків, які мають виконувати весь спектр так званих "Петерсберзьких завдань", викладених в Амстердамському договорі 1997 року. До них належать завдання з гуманітарної допомоги та рятування; завдання з підтримки миру; завдання для бойових підрозділів під час врегулювання кризових ситуацій включно з миротворчою діяльністю. Їхня роль полягатиме у проведенні військових операцій під проводом ЄС у відповідь на міжнародну кризу, за умов, коли НАТО в цілому не залучається до військової діяльності. Цей процес є частиною рішення ЄС розвивати спільну європейську політику в галузі безпеки і оборони, яка підсилить Спільну зовнішню політику і політику в галузі безпеки з військового боку. Вона буде уникати зайвого дублювання структур НАТО і не передбачає створення європейської армії.

На додаток ЄС вирішив створити постійні політичні та військові структури включно з Комітетом з питань політики та безпеки, Військовим комітетом і Військовим штабом задля забезпечення необхідного політичного керування і стратегічного управління такими операціями. ЄС також вирішив створити можливості для широкомасштабних консультацій, співпраці і гласності у відносинах з НАТО, а також необхідного діалогу, консультацій та співпраці з європейськими країнами-членами НАТО, які не входять до складу ЄС, з питань, що торкаються європейської політики безпеки і оборони та врегулювання кризових ситуацій.

Діалог між Альянсом і Європейським Союзом постійно розвивається, як того вимагають рішення, прийняті у Вашингтоні і пізніше, а також в світлі розвитку ЄС. На засіданнях Європейської ради в Ніцці та Північноатлантичної ради в Брюсселі в грудні 2000 року був відзначений подальший прогрес. Міністри закордонних справ країн - членів Альянсу заявили, що вони поділяють мету, яку визначили країни - члени ЄС, щодо реального партнерства між НАТО і ЄС у справі врегулювання криз. Обидві організації погодились розвивати між собою консультації та співпрацю з важливих для обох сторін питань, які стосуються безпеки, оборони і врегулювання кризових ситуацій, задля того, щоб бути готовими зустріти кризу озброєними відповідними військовими засобами і подолати її найефективнішим способом.

Внаслідок грудневих засідань відбувся обмін листами між Генеральним секретарем НАТО і Швецією, яка тоді головувала в Європейському Союзі, щодо проведення спільних засідань на рівні послів та на рівні міністрів. Домовленість передбачає не менше трьох засідань на рівні послів і одне засідання на міністерському рівні кожні шість місяців (тобто після кожної зміни головування в ЄС). При цьому обидві сторони погодились негайно вдаватись до консультацій в разі виникнення кризи. Відтепер засідання Комітету з питань політики і безпеки ЄС та Північноатлантичної ради відбуваються регулярно, і дві організації швидко переходять від теорії ESDI/ESDP до консультацій і співпраці з конкретних актуальних питань, таких як ситуація на заході Балкан.

З середини 2000 року спільні спеціальні робочі групи НАТО - ЄС проводять засідання для обговорення питань безпеки (наприклад, процедури обміну секретною, включно з розвідувальною, інформацією); умови доступу ЄС до ресурсів і сил НАТО; цілі розвитку спроможності (включно з питаннями системи оборонного планування Альянсу) та організація постійних консультацій з огляду на усі відповідні чинники, до яких належать такі, що стосуються участі. Навесні 2001 року

Генеральний секретар НАТО був вперше запрошений ознайомити з політикою НАТО Раду ЄС із загальних питань.

Влітку 2000 року НАТО і секретаріат Ради ЄС досягли проміжної домовленості з безпеки, які регулюватимуть обмін секретною інформацією. Обидві організації працюють над укладанням постійних угод з безпеки між НАТО і ЄС.

Протягом другої половини 2000 року експерти Альянсу надавали військові і технічні поради фахівцям з ЄС із створення каталогу сил і ресурсів для Головної мети ЄС в процесі підготовки до Конференції ЄС з питань виділення ресурсів, яка проходила в листопаді 2000 року. На своїй зустрічі в грудні 2000 року міністри закордонних справ країн - членів Альянсу підтвердили готовність НАТО надавати подальшу експертну допомогу на запит ЄС, якщо таке рішення буде прийнято.

В НАТО продовжується робота над основними питаннями подальшого розвитку власне Європейської системи безпеки та оборони, серед яких: вироблення варіантів командування на європейському рівні; гарантія наявності попередньо визначених ресурсів і сил; забезпечення доступу до можливостей оперативного планування НАТО та адаптація оборонного планування Альянсу.